

Šiuolaikinė medicininė etika: asmens autonomija ir paternalizmas

Tokia tema 1993 m. gegužės 20 d. Filosofijos, sociologijos ir teisės institute buvo apginta humanitarinių mokslų daktaro disertacija filosofijos srityje. Disertacijos autorius – šio instituto Etikos skyriaus asistentas *Eugenijus Gefenas*, darbo vadovas – doc. V. Žemaitis; doktorantūros komiteto nariai – prof. habil. dr. R. Plečkaitis, prof. habil. dr. G. Česnys, dr. V. Bagdonavičius, prof. habil. dr. B. Šatkauskas; oficialieji oponentai – doc. dr. Č. Kalenda ir prof. habil. dr. A. Goštautas.

Medicininė ir taikomoji etika apskritai atsirado kaip priešprieša emtyvistinei, loginio pozityvizmo filosofija grindžiamai etikai, neigiančiai normatyvinių dorovinių samprotavimų bei teiginių prasmingumą. Todėl žymaus britų filosofo R. Hearo nuomonė, kad dorovės filosofas, nesugebantis išspręsti medicinoje kylančių dorovinių dilemų, turėtų susimąstyti apie savo paties veiklos prasmę, galėtų būti laikoma ryškaus dorovės filosofijos lūžio refleksija. Čia slypi ir E. Gefeno disertacijos teorinis bei praktinis aktualumas.

Pagrindine ašimi, apie kurią grupuojamos disertacijoje analizuojamos problemos, pasirinkta asmens autonomijos ir medicininio paternalizmo (paciento autonomijos suvaržymo jo paties gerovės dėlei) priešprieša. Pirmajame disertacijos skyriuje analizuojamas paternalizmo ir autonomijos priešpriešos aktualumas profesinės bei medicininės etikos (arba bioetikos) požiūriu. Be to, analizuojamas medicininės etikos ištakos – Hipokrato “Priesaika” ir parodoma paternalizmo svarba tradicinei arba hipokratinei medicinos etikai. Pateikiama svarbiausių Hipokrato “Priesaikos” teiginių interpretacija antikinės filosofijos kontekste. Skyrius baigiamas hipokratinės tradicijos įsigalėjimo analize.

Antrajame disertacijos skyriuje nagrinėjamos filosofinės ir sociokultūrinės etinių paradigms kaitos medicinoje ir bioetikos susiformavimo prielaidos. Ši tema yra labai svarbi, jeigu norima suvokti tradicinės ir šiuolaikinės sveikatos apsaugos ypatumus bei skirtumus, sukėlusius Vakarų medicinos krizę ir paskatinusius kurti šiuolaikinės visuomenės gyvenimą atitinkančią sveikatos apsaugos sistemą. Vakarų visuomenė išgyveno šį procesą prieš du tris dešimtmečius. Tuo tarpu dėl susiklosčiusių politinių aplinkybių Lietuvoje sveikatos apsaugos, taip pat ir jos etinių pagrindų “reforma” pradėdama tik dabar.

Septintojo dešimtmečio pabaigoje sveikatos apsaugos krizę Vakaruose sukėlė tradicinės medikų dorovinės paradigmos neatitikimas šiuolaikinės visuomenės sveikatos apsaugai. Visų pirma modernios technologijos įsiveržimas į gyvybės pradžia bei pabaigą tapo vargiai suderinamu su absoliučiu hipokratiniu gyvybės apsaugos reikalavimu. Neįtikėtinas šiuolaikinės sveikatos apsaugos kainų padidėjimas padarė labai prieštaringą kitą hipokratinės paradigmos aspektą – individualų gydytojų ir pacientų santykių pobūdį. Pagaliau pliuralistinės visuomenės susiformavimas ir pakitusi žmonių sergamumo bei mirtingumo struktūra įgalino kvestionuoti svarbiausią tradicinės paradigmos elementą – paternalistinį gydytojo požiūrį į pacientą, kartais vadinamą tiesiog Hipokrato principu. Šie trys veiksniai ir galėtų būti laikomi sociokultūrinėmis bioetikos susiformavimo prielaidomis.

Trečiasis disertacijos skyrius skiriamas konceptualinei ir normatyvinei asmens autonomijos ir paternalizmo analizei. Disertacijoje analizuojami medicinos praktikai svarbūs asmens autonomijos aspektai, pozityvi autonomijos samprata. Pateikiamos skirtingos pagarbos asmens autonomijai principo normatyvinės interpretacijos. Paternalizmas analizuojamas kitų asmens “laisvę varžančių principų” kontekste, akcentuojama jo svarba medicinai, pateikiamos skirtingos konceptualinės bei normatyvinės paternalizmo interpretacijos. Skyrius baigiamas mažai bioetikos literatūroje tyrinėta psichiatrijos etikos problema. Tyrimų objektu pasirenkama prieštarigai ir etikos, ir psichiatrijos interpretuojama neurozinio paciento autonomijos paternalistinio suvaržymo problema.

Disertacijos pabaigoje kalbama apie tolesnių aktualiausių bioetikos tyrinėjimų gaires – metodologines taikomosios profesinės etikos problemas. Apibūdinamos ir analizuojamos dvi svarbiausios metodologinės sampratos: “inžinerinė” ir “kazuistinė” bioetikos paradigmos. Pateikiami svarbiausi šių paradigimų bruožai, analizuojami jų prieštaravimai, “taikomosios” etikos termino vartoseną.

Oficialūs oponentai teigiamai įvertino E. Gefeno darbą, tyrinėjimų aktualumą bei kvalifikuotumą. Doc. Č. Kalendos nuomone, tęsiant taikomosios etikos tyrinėjimus, būtų tikslinga integruoti metodologinių aspektų ir konkrečių dorovinių dilemų analizę. Daugelis kalbėjusiųjų pažymėjo, jog E. Gefeno darbas – tai pirmoji šiuolaikinei medicininei etikai skirta studija Lietuvoje.